

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณคดีไทยเป็นมรดกทางภาษาที่สำคัญ โดยเฉพาะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะวรรณคดีจะทำให้ผู้อ่าน ผู้ศึกษาได้มองเห็นภาพทางสังคม ดังที่สุชาวดี เกษมณี (253, หน้า 5) กล่าวว่าวรรณคดีเป็นผลงานของมนุษย์ ซึ่งเป็นที่เก็บความคิด ความเป็นอยู่ และลักษณะสภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไว้ วรรณคดีจึงเป็น หนังสือที่สามารถสะท้อนภาพของสังคมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้วรรณคดียังเป็นเครื่องมือ ในการสร้างปัญญาให้กับผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะกวีได้เลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีตเพื่อถ่ายทอด ความคิด จินตนาการ อารมณ์และความรู้สึก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเจือ สตะเวทิน (2520, หน้า 12) และศรีวิไล ดอกจันทร์ (2528, หน้า 6) ที่กล่าวตรงกันว่า วรรณคดีคือบันทึกชีวิตมนุษย์ เป็นเวทีสำคัญที่บุคคลในเรื่องจะแสดงนิสัยใจคอ ความรู้สึกนึกคิด เพราะบุคคลในเรื่องเป็นมนุษย์ ปุถุชน ย่อมมีความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครในวรรณคดีมีทั้งดีและชั่ว จึงมิใช่ แบบอย่างที่ต้องลอกเลียนไป ฉะนั้นวรรณคดีนอกจากจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นภาพสะท้อน ของสังคมแล้วยังเป็นเครื่องมือให้เราได้ศึกษาโลกและชีวิตได้อย่างกว้างขวาง ตัวบุคคลในวรรณคดี จึงเป็นเครื่องมือให้เราตัดสินคนเป็น รู้จักใครดี ใครชั่วอย่างไร เป็นการฝึกให้รู้จัก คุณคนศึกษาคน ในหลายแง่มุม ดูในทั้งแง่ดีและร้าย เป็นการฝึกปัญญาที่อย่างหนึ่งในการอ่านคน

ดังนั้นการสอนวรรณคดีจึงมีความสำคัญมาก ซึ่งนอกจากจะเป็นการสืบสานความเจริญ อกงามทางวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นการพัฒนาความคิดของผู้เรียนอีกด้วย หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้กำหนดให้วิชาภาษาไทยเป็นวิชาบังคับวิชา หนึ่งในการสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักในคุณค่า ของวรรณคดีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและงานประพันธ์ที่ใช้ภาษาอย่างมีรสนิยม เพราะฉะนั้น การสอนวรรณคดีตามจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาภาษาไทย จึงควรเน้นให้นักเรียนมีการเรียน วรรณคดีที่ลึกซึ้งและจริงจัง ดังที่อมร ลิ้มพานาทร (2530, หน้า 2) กล่าวว่าครูควรสอนวรรณคดีใน ลักษณะที่ยั่วชวนให้นักเรียนคิด เพื่อเป็นการฝึกออกความคิดเห็นให้นักเรียนใช้ปัญญาคิดหาเหตุผล และรู้จักคิดอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง ที่เรียกว่า “คิดวิจารณ์ญาณ” เป็นการปลูกฝังให้นักเรียนมี เจตคติที่ดีต่อการเรียนภาษาไทย

ครูผู้สอนที่ดีต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะหาวิธีการกระตุ้นให้นักเรียนได้รู้จักพัฒนาความคิด ดังที่ไพฑูริย์ สันถารัตน์ (2526, หน้า 380) กล่าวว่าครูผู้สอนต้องตระหนักกว่าจะมีวิธีการใดที่จะให้นักเรียนเป็นผู้สังเกตภาษา เพื่อนำไปสู่การคิดด้วยตนเอง ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยนอกจากจะมุ่งให้นักเรียนรู้จักหลักเกณฑ์และฝึกทักษะการใช้ภาษาทั้ง 4 ด้านแล้วนักเรียนยังต้องฝึกทักษะกระบวนการคิดอีกด้วย แต่ปรากฏว่าการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมาครูยังไม่จัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการพัฒนาการคิดมากนัก ดังที่รุ่ง แก้วแดง (2541, หน้า 53) ได้ให้ความเห็นว่า กระบวนการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา ไม่เน้นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนพัฒนาด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ การวัดผลประเมินผลก็เน้น ที่ความจำ ซึ่งสอดคล้องกับไกรยุทธ ธีรดาสินันท์ (2539, หน้า 53) ที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการคิดของนักเรียน พอสรุปได้ว่าเด็กไทยไม่เก่งเรื่องการคิด การใช้เหตุผล ก็เพราะครูไทยเองไม่สนใจในการใช้เหตุผล เราให้ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง แต่ไม่ได้ให้ความรู้ที่เป็นทักษะการคิด การคิดเป็น คือการใช้เหตุผลเป็น การคิดเป็นจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้

นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนวรรณคดีในปัจจุบันยังมีปัญหามากมาย ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากตัวนักเรียนเอง ดังที่ม.ล.อภัยมา เกิดผล (2539, หน้า 127) กล่าวว่าปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนมีปัญหามากมาย เนื่องจากตัวนักเรียนเองไม่มีความสนใจที่จะเรียนและยังเห็นว่าวรรณคดีไทยเป็นสิ่งมอมเมาไร้เหตุผล เป็นเรื่องเพ้อฝัน เป็นคั่น นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้วปัญหาอีกส่วนหนึ่งก็อยู่ที่ตัวผู้สอนที่ไม่มีวิธีการจูงใจนักเรียน จากผลการวิจัยของกรมวิชาการ (2539, หน้า 32) พบว่าครูส่วนใหญ่สอนนักเรียนมุ่งให้นักเรียนท่องจำเพื่อการสอบไล่ รวมทั้งมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทย ครูบางคนขาดการค้นคว้า ไม่พยายามหาเทคนิคการสอนแบบใหม่ อีกทั้งยังยึดการสอนแบบเดิม ทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน จะเห็นได้ว่าบทบาทของครูเองก็มีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาระบวนการคิด ดังความเห็นของทิสนา แชนดิและคณะ (อ้างในรุ่ง แก้วแดง, 2541, หน้า 122) ที่กล่าวว่าถ้าครูศึกษาและมีความเข้าใจในองค์ประกอบของการคิดและพยายามปลูกกระตุ้นสมองของนักเรียนให้มีการเคลื่อนไหว มีการใช้ความคิดในลักษณะต่าง ๆ ก็สามารถพัฒนาความคิดของผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น ดังนั้นการสอนวรรณคดีเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย คือให้ผู้เรียนเกิดวิจารณ์ญาณได้นั้นครูจะต้องมีศิลปะในการสอน มีความชำนาญและวิธีการถ่ายทอดความรู้ ต้องสร้างทักษะทางภาษาและเจตคติที่ดีต่อวิชาภาษาไทยให้แก่นักเรียน ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งระบุปะนีย นาคทรพรพ (2524, หน้า 4-5) กล่าวว่านักเรียนต้องรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้มาก ส่วนครูต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทเป็น

ผู้ช่วย ผู้แนะนำนักเรียน นอกจากนี้สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทรมพรรย (2538, หน้า 235) กล่าวถึงการสอนวรรณคดีว่าควรคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยไม่ต้องเกิดความกังวลว่าความคิดของตนจะไม่สอดคล้องกับของครู ครูเองก็ควรเป็นผู้ที่มีใจกว้างยอมรับฟังและเคารพความคิดเห็นของนักเรียน พยายามสนับสนุน ทุกวิถีทางที่จะทำให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่

จากผลงานวิจัยเกี่ยวกับมัธยมศึกษา กองการวิจัยการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2530, หน้า 45) พบว่าจะเน้นผลสัมฤทธิ์ทางการคิดในวิชาภาษาไทยของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดแล้วยังอยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง

จากปัญหาและผลการวิจัยที่ประมวลมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่าปัญหาและข้อบกพร่องของการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยที่พบมากที่สุด คือ วิธีการสอนของครูโดยเฉพาะการเรียนการสอนวรรณคดีที่ไม่ส่งเสริมให้นักเรียนได้คิด ดังนั้นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาแห่งชาติไว้ในหมวด 4 มาตรา 22-24 โดยมีสาระสำคัญดังนี้ (2542, หน้า 21-25) การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนการสอนมุ่งประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมุ่งปลูกฝังลักษณะของผู้เรียนให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ เน้นความรู้คู่คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งให้เกิดทักษะและกระบวนการคิด เป็นการจัดการศึกษาโดยให้ทั้งความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิต

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดประเภทหนึ่งซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาในปัจจุบัน เป็นการคิดที่มุ่งหมายเพื่อใช้ในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลหรือสภาพการณ์ที่ปรากฏ โดยอาศัยความรู้ ความคิดและประสบการณ์ของตนเองในการสำรวจหลักฐานอย่างรอบคอบ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเองและเป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้เรียนที่จะได้รับการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยถือเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาและเป็นเครื่องหมายของบุคคลที่ได้รับการศึกษา (Moris อ้างในเพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์, 2537, หน้า 1)

สำหรับการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยกำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัยและด้านกระบวนการ ดังปรากฏในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกให้ผู้เรียนมีนิสัยในการใช้

ทักษะกระบวนการแสดงออกทั้ง 9 ชั้น ได้แก่ ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย ประเมินทางเลือก กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ประเมินระหว่างปฏิบัติ ปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ และประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ โดยการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นขั้นที่ 2 กล่าวคือขั้นการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ซึ่งนับเป็นทักษะขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการในขั้นตอนที่สูงขึ้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะนำรูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณมาประยุกต์ใช้ในการสอนวรรณคดีไทยเพื่อให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น คิดอย่างมีวิจารณญาณและสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตจริงได้ รูปแบบการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณผู้วิจัยได้ดัดแปลงมาจากการพัฒนาการ คิดอย่างมีวิจารณญาณของเพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์ (2537) โดยสังเคราะห์มาจากรูปแบบการสอน การคิดของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่านและนำมาปรับปรุงให้ครอบคลุมถึงองค์ประกอบของการคิด อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งก็ทำให้เกิดเป็นรูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย ขั้นตอนการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3 ชั้น ได้แก่ ขั้นเสนองาน ขั้นฝึก ความสามารถทางการคิดและขั้นประเมินกระบวนการคิด โดยที่ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการสอนโดยใช้ รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณนี้จะสามารถส่งเสริมและพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในการอ่านวรรณคดีไทยได้ และยังเป็นการตอบสนองจุดเน้นของหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยกระบวนการ อีกทั้งยังเป็นการลดบทบาทของผู้สอนและเพิ่มบทบาทของผู้เรียน เพราะ ผู้เรียน จะมีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเป็นวัยรุ่นจะ สนใจ ใคร่รู้ ในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง ดังที่ Skinner (1973, p.13) ได้กล่าวไว้ว่าเด็กวัยรุ่นต้องการ ศึกษา ต้องการเรียนรู้เพราะต้องการศึกษาเองและถ้าหากเขาจะทำสิ่งใดเพราะว่าเขาสนใจทำเอง ด้วยเหตุผลที่ประมวลมาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำรูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มาสอนวรรณคดีไทยเรื่อง พระอภัยมณี ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนวรรณคดีไทยให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นการสนองนโยบายปฏิรูปการศึกษาของไทยให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทยของ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวรรณคดีไทยเรื่อง พระอภัยมณี ที่ได้รับการสอน โดยใช้รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
2. เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทยของนักเรียนที่ ได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างก่อนและหลังการทดลอง

สมมติฐานของการวิจัย

นักเรียนที่เรียน โดยการใช้รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีคะแนนเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทยก่อนการทดลองแตกต่างกับหลังการทดลอง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนวิชาภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาการคิด
2. เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีในการเรียนวรรณคดีไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนบ้านบึงหญ้า สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
2. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้คือ วรรณคดีไทยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับสินสมุทร
3. ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่
 - 3.1 ตัวแปรต้น คือ การสอนโดยการใช้รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 3.2 ตัวแปรตาม คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย หมายถึง กระบวนการพิจารณาใคร่ครวญอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลหรือสภาพที่ปรากฏในวรรณคดีไทย โดยใช้ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตนเอง เพื่อนำไปสู่การสรุปที่สมเหตุสมผล ซึ่งประเมินได้จากคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย
2. แบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย หมายถึง แบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามขั้นตอนของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อประเมินระดับการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทยเป็นแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบทั้ง 7 ด้านของการคิดอย่างมีวิจารณญาณคือ การระบุประเด็นปัญหา

การรวบรวมข้อมูล การพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล การระบุลักษณะของข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การลงข้อสรุปและการประเมินผล

3. รูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง รูปแบบที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับมาจากรูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของเพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์ (2537) ประกอบด้วยขั้นตอนการพัฒนาความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการอ่านวรรณคดีไทย 5 ขั้นตอนได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นกระตุ้นการคิด เป็นขั้นของการสร้างแรงจูงใจต่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ รวมทั้งการเสนอสถานการณ์ปัญหา ประเด็นที่ชวนสงสัย หรือหลักการเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาระบุประเด็นปัญหา หรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา

ขั้นที่ 2 ขั้นการคิดรายเป็นรายบุคคล เป็นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้คิดตามสถานการณ์ที่กำหนด โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้พยายามรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาโดยการสังเกต การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การระบุลักษณะของข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การสรุปแบบอุปนัยและนิรนัย การประเมินข้อสรุปโดยผู้สอนเป็นผู้จัด สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการฝึกและการกระตุ้นการคิดของผู้เรียน

ขั้นที่ 3 ขั้นการคิดเป็นกลุ่ม เป็นการแบ่งกลุ่มย่อยให้ผู้เรียนบอกผลการคิดของตนแก่สมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกแสดงความคิดเห็นและการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ได้ฝึกเปรียบเทียบกระบวนการคิดของตนกับผู้อื่น ฝึกการประเมินความคิดรวมทั้งการได้ฝึกการหาเหตุผล เพื่อหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผล

ขั้นที่ 4 ขั้นอภิปราย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เสนอผลการสรุปการคิดของแต่ละกลุ่มต่อกลุ่มใหญ่ เพื่อให้ผู้เรียนได้ประเมินการคิดและการลงข้อสรุปของตนเองและของกลุ่มย่อยกับกลุ่มอื่นว่ามีส่วนเหมือนกันหรือแตกต่างกัน อย่างไร ทำไมจึงเหมือนทำไมจึงแตกต่างกันเพราะเหตุใด

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุป ขั้นนี้เป็นการประเมินผลการคิดของผู้เรียนว่ามีวิธีการหรือกระบวนการคิดอย่างไร เป็นไปตามจุดหมายของกิจกรรมหรือไม่ ขั้นประเมินกระบวนการคิดนี้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน